

Sortavala – suomalainen, venäläinen ja karjalainen kaupunki

Tapio Hämynen ja Hannu Itkonen (toim.):

Sortavala. SKS 2020. 443 s. ISBN 9789518581539.

Laatokan rannalla sijaitsevan Sortavalan historiaa leimaa asema rajakaupunkina ja eri kulttuurien kohtauspaikkana. Suomen historian emeritusprofessori Tapio Hämynen ja liikuntasosiologian professori Hannu Itkonen toimittama *Sortavala* tutkii kohdekaupunkiaan ”kahtena kesken jääneenä projektina” (s. 7) ja yhteiskunnallisten muutosten heijastumana. Modernisoituvan suomalaiskaupungin rakentaminen katkesi toiseen maailmansotaan, ja yhtä lailla sosialistisen suunnitelmatalouden sekä ”suljetun kaupungin” aika päättyi Neuvostoliiton romahtamiseen. Aikaa 1980-luvun lopulta nykypäivään on leimannut väestön väheneminen, rikollisuus ja kaupungin rapistuminen. Teoksen aikajänne ulottuu 1800-luvun jälkipuolelta aina 2010-luvulle saakka. Reilun vuosisadan kuluessa kaupunki on kuulunut osaksi neljää eri hallintomuotoa ja asukaskuntakin on vaihtunut kertaalleen kokonaan. Tästä huolimatta kaupungin historiasta on havaittavissa myös jatkuvuuksia: Sortavalan maine ortodoksien ja karjalaisen kulttuurin keskuksena, laulu- ja paikkakuntana ja koulukaupunkina on ollut sille leimallinen jopa läpi suurten muutosten vuosien.

Sortavala on syntynyt osuvasti suomalaisten ja venäläisten tutkijoiden yhteisprojektina, onhan tavoitteena käsitellä kaupunkia kahtena tyyten erilaisena aikana ja kahdessa valtiossa. Vaikka *Sortavalaa* on tutkittu aiemminkin ja kaupunki sai ensimmäisen kaupunkihistoriansa jo vuonna 1932,¹ tämä teos perustelee paikkansa kaupungin tutkimusperinteen jatkumossa. *Sortavala* on yleistajuinen tietokirja, joka toimii hyvänä haku-teoksena Sortavalan paikallishistoriasta kiinnostuneille. Lisäksi teoksen aihepiirit nivoutuvat keskusteluun kaupunkihistorian merkityksestä. Kahden erilaisen kaupunginrakennusprojektin myötä *Sortavala* näyttäytyy tutkimusalustana,² jonka avulla heijastetaan yhteiskunnan kehittymistä ja toisaalta niitä tiettyyn paikkaan sijoittuvia tilallisia ja yhteisöllisiä jatkuvuuksia, jotka kantavat yli poliittisten ja hallinnollisten rajojen.

Tutkimusryhmä on löytänyt käytettäväkseen monipuolisia lähteitä sanomalehdistä muistelmiin ja kaupunginhallinnon lähdesarjoihin. Aiemmin julkaisemattomat valokuva-aineistot kuvittavat kirjaa, joskaan niitä ei käytetä varsinaisena lähdemateriaalina tai analysoinnin kohteina. Eritoten neuvostokauden osalta on löydetty uutta tietoa ja tuoreita näkökulmia. Lisäarvoa moninaiseen lähdepoijaan olisi kuitenkin tuonut aineistonvalinnan selittäminen ja ylipäättään syvempi lähdekritiisyys etenkin muistitietoaineiston osalta. Aineistomassasta poimitut nostot ovat monin paikoin kiinnostavia ja antavat onnistuneesti äänen erilaisille kaupungin asukkaille. Esimerkkinä mainittakoon *Sortavalan* alueen romaniväestön elämäntapa ja vaikea evakkotaival.

Runsaan aineiston kääntöpuolena on toisinaan hienoinen luettelomaisuus: erilaiset esiin nousevat huomiot ovat sinällään kiinnostavia triviatioita ja välähdyksiä kerran eletystä elämästä, mutta niiden merkityksellisyyden ymmärtäminen jää turhan usein lukijan vastuulle. Vaikka uusia lähteitä on ilahduttavasti löydetty, jotain on unohtettu: kartat olisivat monin paikoin helpottaneet lukijaa visualisoimaan tietoa ja hahmottamaan esimerkiksi kaupungin ja maalaiskunnan suhdetta sekä niiden välistä häilyvää rajaa. Koko suomalaiskautensa ajan *Sortavala* oli hyvin maaseutumainen kaupunki verrattain agraarissa valtiossa. Mikä lopulta erotti 1900-luvun alkupuolen pikkukaupungin sitä ympäröivästä maaseudusta? Perspektiiviä olisi voitu hakea myös vertailemalla *Sortavalaa* esimerkiksi *Viipuriin*.

Kirjan luvut on jäsennellyt temaattisesti, ja lukujen sisäinen sekä keskinäinen kronologia toimivat moitteetta. Kielellisesti teos on sujuvaa luettavaa, joskin runsaat lainaukset erottuvat toisinaan tekstistä heikosti. Sivumäärällisesti enemmän tilaa on annettu *Sortavalan* suomalaisajalle, vaikka ajallisesti kirjan käsittämät tarkastelujaksot ovatkin suunnilleen samanmittaisia. Ajanjaksoa autonomian ajan viimeisiltä vuosikymmeniltä sota-aikaan käsitellään kymmenen artikkelin voimin, minkä jälkeen yhdessä artikkelissa pureudutaan entis-

ten sortavalalaisten evakkotaipaleen muistoihin. Tapio Hämyksen ja Hannu Itkosen ohella suomalaisajasta ovat kirjoittaneet Petroskoin yliopiston historian professori Aleksand Pashkov sekä koko *Sortavala*-kirjahanketta koordinoitunut dosentti Arto Nevala. Suomalaisaikaa käsittelevien artikkelien aiheet vaihtelevat maatalouden ja yritystoiminnan kehityksestä kansalaisyhteiskunnan laajenemiseen.

Suomalaiskauden tarkastelun kehyykseksi kirjoittajat ovat nostaneet yhteiskunnan rakenteistumisen ja modernisaation. Suomalaisajan *Sortavala* näyttäytyy monin tavoin esimerkkinä yhteiskunnassa tapahtuneesta modernisaatiosta, joka heijastuu varsinkin opettajaseminaarin perustamisena ja sosiaalisten ongelmien ratkomisena kaupunkisuunnittelun avulla. Kuitenkin voimakkaasti modernisoitumiskehitykseen painottuvan näkökulman vaarana on tulkita yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset suoraviivaisena kehitysprosessina, johon ei liity soraääniä tai eritahtisuutta. *Sortavalan* tapauksessa sotavuosiin saakka jatkunut kehitys on vieläpä helppo tulkita yksinomaan positiivisena, sillä menetettyyn kaupunkiin liittyy voimakkaasti muistelu ja nostalgia. Lisäksi neuvostokauden alkaessa *Sortavalan* asumismukavuudet olivat uusille asukkaille ennennäkemättömiä, ja myös tämän kokemuksen muisto elää yhä voimakkaana.

Kirjoittajat eivät avaa modernisaatioteorioita eksplisiittisesti, eikä käsitteiden laajamittainen arvioiminen toki olisi yleistajuisiksi tarkoitettussa teoksessa tarpeenkaan. Modernisaatiota voidaan tietenkin käyttää yläkäsitteenä, jonka kautta *Sortavalan* suomalaiskautta tulkitaan ja toisaalta autetaan lukijaa asettamaan kaupungin kehittymistä laajempaan kontekstiin. Monitoroinen käsite yhdistää eri aihepiirejä ja toimii artikkeleiden taustavoimana, mutta modernisaatioon liittyvää teoreettista keskustelua olisi voinut tuoda esille tiiviisti vaikkapa viitteiden tasolla. Näin olisi tuotu näkyvämmäksi sitä, miten käsite vaikuttaa kirjoittajien omiin tulkintoihin, ja teoksen tieteellisyys vahvistuisi. Myös aineistojen analysointi avautuu aina paremmin, jos käsitteenmäärittely ja tutkimuksen lähtökohta on tehty täsmällisesti. Tekstistä ilmenee useimmiten, että nimenomaan tutkijat katsovat *Sortavalaa* ”modernisaation silmälasien” (s. 184) läpi, mutta lukija jää toisinaan pohtimaan, kuinka sortavalalaiset itse käsittivät kaupunkinsa muuttumisen.

Sortavalan neuvosto-aikaa käsittelevissä artikkeleissa kaupunkikuvan kehittämisen toiveiden rinnalla korostuvat selkeästi koetut pettymykset ja tulevaisuuden ennakoimattomuus. Artikkelit painottavat tulkinnaansa kaupunkitilaan liitettyjä kokemuksia sekä juurtumisen ja juurtumattomuuden tunteita. Sodanjälkeistä aikaa käsittelevässä osiossa tutkitaan kolmessa artikkelissa sosialistisen neuvostokaupungin arkea ja kerataan tiiviisti Neuvostoliiton romahtamisen jälkeisten

vaikkeiden vuosien tapahtumia. Professori Sergei Verigin johdattaa neuvostoajan alkuun artikkelillaan Sortavalan uusista asukkaista, ja kronologinen kaupunkihistoria jatkuu dosentti Yury Shikalovin laajassa artikkelissa, joka kattaa kaupungin vaiheet 1940-luvulta nykypäiviin saakka niin teollistumisen, koulutuksen kuin kulttuuritoimijoidenkin näkökulmista. Kaupungin muutosta tarkastelevien artikkeleiden välissä kiinnostavaa toimijuusnäkökulmaa tuo professori Olga Iljukhan artikkeli ”Sortavala neuvostokauden muistoissa”, joka käsittelee Sortavalaa oivasti siirtolaisten lasten toimintaympäristönä. Vaikka asuinympäristö ja elämänpiiri olivat paikoin tiukastikin kontrolloituja, lasten tapa rakentaa omaa ympäristösuhdettaan ei aina noudattanut ylhäältä päin asetettuja rajoituksia. Iljukha korostaa lapsuuden epäpoliittisuutta: moni sotienjälkeisessä Sortavalassa lapsuuttaan viettänyt on vasta aikuisiällä ymmärtänyt oman kotikaupunkinsa menneisyyden.

Sortavala kuvaa kaupungin kokemia rajujakin muutoksia, mutta teoksessa nostetaan esiin myös jatkuvuuksia. Sortavalasta kasvoi kahteen kertaan koulu-kaupunki ja vanhaa, karjalaista kulttuuriperintöä on elvytetty asukkaiden vaihduttuakin. Suomalaisajan perintönä kaupunkikuvassa näkyy yhä edelleen 1900-luvun alussa luotu rakennuskanta, vaikka arvokkaat talot ovatkin päässeet huonoon kuntoon. Paikan menneisyyden arvostaminen yhdistää monia nykyisiä ja entisiä sortavalalaisia, jotka ovat sittemmin yhteisesti pyrkineet huolehtimaan kallisarvoisen rakennusperinnön säilymisestä. Tietyt asiat rajakaupungin arjessa pysyvät, vaikka valta ja asukkaat vaihtuvat.

FM, väitöskirjatutkija Veikka Kilpeläinen
Jyväskylän yliopisto

1. Uuno Karttunen, *Sortavalan kaupungin historia*. Sortavalan kaupunki 1932.
2. Kaupungista tutkimusalustana ks. esim. Laura Kolbe, Kaupunkitutkimuksen traditio. Jatkuvuuksia ja murroksia Suomessa ja Skandinaviassa. Teoksessa Maria Lähteenmäki (toim.) *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. SKS 2009, 91–94; Katri Lento & Pia Olsson, Kaupunki, muistot ja muistaminen. Teoksessa Katri Lento & Pia Olsson (toim.) *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. SKS 2013, 7–9.